

20. Доклад о развитии человека 2010: Реальное богатство народов. Пути к развитию человека. – М. : Весь мир, 2012. – 230 с.
21. *Turner J. The Formation of Social Capital / J. Turner. // Dasgupta P. and Serageldin I. (eds.) Social Capital: A Multifaceted Perspective. – Washington D. C.: The World Bank, 2000. – P. 94-146.*

Кондрашова-Диденко В. И., Диденко Л. В. Культурный капитал: природа, содержание и структура

Определено содержание и дана характеристика структурным элементам культурного капитала.

Ключевые слова: капитал, культурный капитал, интеллект, знание.

Kondrashova-Didenko V. I., Didenko L. V. Cultural capital: nature, content and structure

The content of cultural capital and its elements are defined in this article.

Keywords: capital, cultural capital, intellect, knowledge.

Кохно Д. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР ИННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядається інтелектуальний капітал як головний фактор конкурентоспроможності країн в умовах глобалізації, обґрунтовується нова роль інтелектуального капіталу як рушія інноваційного розвитку.

Ключові слова: знання, економіка знань, інновації, інноваційний розвиток, інтелектуальний капітал, конкурентоспроможність.

Сучасний етап соціально-економічного розвитку світової економіки характеризується трансформаціями технологічного способу виробництва в усіх його визначальних ланках, якісними змінами у змісті праці та характері економічного зростання, переоцінкою основних цінностей господарської діяльності тощо. Причиною динамізму, масштабності та багатовекторності змін у всіх сферах суспільства, на думку багатьох вчених, є глобалізація економіки, яка дедалі відчутніше впливає на економічне, політичне, соціальне та культурне життя всіх країн.

Вплив глобалізації проявляється у посиленні конкуренції між країнами у різних формах, яку можна охарактеризувати як глобальну. Протистояти викликам глобалізації можна за наявності конкурентних переваг, які становлять основу конкурентоспроможності країни.

За даними звіту Всесвітнього економічного Форуму про глобальну конкурентоспроможність у 2011–2012 рр. Україна посіла 82 місце проти 90 місця у 2020–2011 рр. (82 місце у 2009–2010 рр.). Рейтинг України за підіндексом “інновації” у 2011–2012 рр. до 74 місця проти 63-го у 2010-2011 рр. На зниження цього рейтингу вплинуло погіршення його складових, зокрема: інноваційна спроможність (42 місце проти 37), якість науково-дослідних інститутів (72 проти 68), витрати компаній на наукові дослідження (75 проти 69) [2, с. 371-372].

Досвід розвинених країн свідчить, що набуття конкурентних переваг можливе лише за умови розбудови нової економіки (“економіки, заснованої на знаннях”), яка сприяє інноваційному розвитку. Це питання набуло особливої актуальності у країнах ЄС після економічної кризи 2008–2009 рр. – відбувається пошук нових ресурсів економічного зростання. Як наслідок у березні 2010 р. була прийнята нова європейська стратегія економічного розвитку на найближчі 10 років – “Європа-2020: стратегія розумного, стійкого та всеохоплюючого зростання”. Ця стратегія стосується не тільки країн ЄС, а й може слугувати орієнтиром державам-кандидатам та сусідам ЄС. Стратегія встановлює три основні фактори укріплення економіки: розумне зростання (розвиток економіки, основою якого є знання та інновації), стійке зростання (створення економіки, заснованої на раціональному використанні ресурсів, екології та конкуренції) та всеохоплююче зростання (сприяє підвищенню рівня зайнятості населення, досягнення соціальної та територіальної рівноваги) [1, с. 7]. Головними факторами економічного зростання у цій стратегії виступають знання та інновації. Тому проблема інноваційного розвитку та роль у його забезпеченні знань та інновацій, як головних складових інтелектуального капіталу, і визначає тему нашого дослідження.

У наукових колах питання інноваційного розвитку викликало і викликає підвищений інтерес. Йому присвячені праці таких вітчизняних вчених: В. П. Александрова, Ю. П. Бажала, А. С. Гальчинського, В. М. Гейця, І. Л. Петрової, В. П. Семиноженка та інших. Що стосується питання ролі та місця інтелектуального капіталу в економіці країни, то найбільший внесок зробили Т. В. Бауліна, О. Б. Бутнік-Сіверський, Н. Л. Гавкалова, А. Г. Жарінова, Л. І. Федулова, А. А. Чухно та інші.

Метою дослідження є виявлення особливостей та нової ролі інтелектуального капіталу як рушія інноваційного розвитку в умовах системного підходу до “економіки, яка базується на знаннях”.

Нова економіка має суттєві відмінності порівняно з економікою індустріальної доби за багатьма компонентами і параметрами, а головне – за факторами і самою філософією соціально-економічного розвитку [9, с. 3-4]. На думку автора, яка сформувалася на основі висновків багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, та переплітається з ними, характерними рисами економіки знань є:

– підвищення ролі людського фактора. Питання про використання природних здібностей людини, їх ролі та місця в соціально-економічній системі суспільства викликало підвищений інтерес багатьох вчених. У другій половині ХХ ст. це знайшло відображення у теорії “людського капіталу”, яка стала закономірним результатом розвитку світової та економічної думки. Під людським капіталом розуміють знання, навички і здібності людини, що сприяють росту продуктивної сили особи. Він складається з придбаних знань, навичок, мотивації та енергії, якими наділені людські істоти і які можуть використовуватися протягом визначеного періоду часу з метою виробництва товарів і послуг. Наявність цих властивостей дозволяє розглядати людський капітал як фактор економічного зростання [8, с. 21]. Доказом цього є таке: за даними Світового банку, який обстежив 192 країни, тільки 16 % економічного зростання в країнах з перехідною економікою обумовлено виробничим потенціалом, 20 % – природними ресурсами, а решта 64 % пов’язано з людським і соціальним

капіталом [8, с. 21];

– визначення інтелектуального капіталу й інноваційної праці головними факторами економічного зростання. У результаті процесу еволюції та під впливом глибоких трансформацій у структурі факторів виробництва економічні категорії “праця” та “капітал” наповнюються новим змістом – високою знаннєвою, інформаційною, творчою компонентою. Головними факторами виробництва стають знання, навички, здібності, креативність. Це сприяє виробництву інновацій, які, в свою чергу, створюють найбільшу частину додаткової вартості продукту;

– зміна структури споживання та виробництва, яка призводить до утворення особливої структури суспільства – наявність більш як 50-відсоткової зайнятості інноваційною працею. Досягнення науково-технічного прогресу спричиняє зростання наукоємності продукції, яке впливає на зниження кількості зайнятих у реальному секторі економіки (матеріальне виробництво – первинне та вторинне) та до зростання зайнятості у нематеріальному виробництві (наданні послуг);

– пріоритетний розвиток основних інститутів інтелектуальної діяльності – наукових і освітніх закладів, центрів стратегічних розроблень дослідницьких лабораторій, інших інтелекто- і знаннємістких галузей, у яких відбувається створення, розподіл і споживання знань. Знаннями, як фактором виробництва потрібно правильно управляти – створювати та підтримувати відповідні умови для їх “виробництва” та використання;

– перехід на енергопрацезберігаючий тип відтворення економіки. На сучасному етапі, коли стає відчутнішою не лише на національному, а й на глобальному рівнях проблема обмеженості ресурсів, відбувається переформатування характеру економічного зростання: екстенсивний – інтенсивний – енергопрацезберігаючий. Вичерпування екстенсивних факторів економічного зростання, деградація як природних, так і людських (не інтелектуальних) ресурсів через інтенсивне їх використання приводить до розуміння, що лише раціональне та розумне використання ресурсів (зростання частки інтелектуальних складових у них) забезпечить подальше стійке економічне зростання. Такий напрям знайшов відображення у стратегії “Європа-2020: стратегії розумного, стійкого та всеохоплюючого зростання”, де ставиться за мету не лише розумне та раціональне використання ресурсів, а й пошук джерел відновлюваних ресурсів.

З вищезазначеного слідує, що парадигма “нової економіки” ґрунтується на зростанні ролі інтелектуальної діяльності та інноваційної праці, а також на визнанні головною продуктивною силою інтелектуального капіталу. Тобто майбутній людський прогрес відбуватиметься у сфері знань та розуму.

“Нова економіка” забезпечує конкурентоспроможність та національну безпеку країни через поширення та розвиток інноваційної діяльності. Інноваційну діяльність поряд з інвестиціями та факторами виробництва відносять до основних структурних джерел економічного зростання [7, с. 11]. Тому першочерговим завданням, яке постає перед країнами, є побудова національної інноваційної системи, яка б забезпечила вирішення проблеми конкурентоспроможності на світовому ринку.

Оскільки інновації є, по суті, єдиним невичерпним джерелом економічного розвитку, становлять основу перетворень соціально-економічних систем, визначають

темпи й масштаби економічних процесів і супутніх структурно-системних змін, то сьогодні інноваційна складова поступово стає домінантою в становленні сучасної моделі економічного розвитку, у відтворювальному процесі та механізмі економічного зростання.

Щоб дослідити передумови та основні характеристики рушійних сил інноваційного розвитку, спочатку розглянемо поняття “інновації” в його економічному значенні.

За столітню історію розвитку наукової думки щодо поняття “інновація” вчені сформулювали безліч визначень, які є більш або менш повними, втім не існує універсальної, досконалої дефініції. Професор А. М. Колот об’єднує всі визначення у дві групи: 1) інновація розглядається “як результат творчого процесу у вигляді нових технологій, продукції, методів, управлінських рішень тощо”; 2) інновація постає “як процес уведення нових, прогресивних технологій, підходів, елементів, принципів” [9, с. 6-7].

Проаналізувавши та узагальнивши погляди вчених на сутність поняття “інновація”, повністю поділяємо думку професора І. Л. Петрової у тому, що “інновація – це результат розроблення та впровадження нової або вдосконаленої технології в галузях промисловості, в управлінні, в комерційній, маркетинговій діяльності або соціальній сфері, який під час застосування дає можливість здобути комплексний ефект (економічний, соціальний, екологічний, науково-технічний та інший)” [6, с. 27]. Інновації постають як нові знання у вигляді принципово нових ідей, проектів, результатів наукових досліджень тощо [9, с. 7]. Вони є результатом діяльності творчого характеру.

Аналіз наведених характеристик дозволяє зробити висновок, що джерелом інновацій є інформація, знання та креативність, які А. Г. Жарінова, в свою чергу, називає “ключовими та безпосередніми елементами продуктивних сил в умовах соціально-економічних трансформацій мега-, макро- та мікрорівня”. Вони входять до складу виробничих відносин, які поєднують у процесі виробництва продуктивні сили і у своїй цілісності та синергії формують інтелектуальний капітал [5, с. 6].

Інтелектуальний капітал – це відносно нова економічна категорія, яка виникла у другій половині ХХ ст. у зв’язку зі зміною економічної парадигми – переходу від індустріальної економіки до постіндустріальної або “економіки, заснованої на знаннях”, і поряд з інноваційною працею стає чи не основним фактором розвитку [9, с. 4].

Природа інтелектуального капіталу є своєрідною, оскільки він є синтезом двох понять – “інтелекту” та “капіталу”. Тобто, інтелектуальний капітал є однією з форм капіталу, але при цьому має специфічні, тільки йому властиві, особливості. Серед особливостей (характерних рис) інтелектуального капіталу науковці виділяють такі як: нематеріальна природа, націленість на майбутнє, неадитивність, нагромаджуваність, швидке моральне зношування (старіння), прямий зв’язок між споживанням та його ж примноженням, єдність вартісного та невартісного оцінювання, приналежність одночасно кільком суб’єктам (особі, організації, суспільству), швидка відновлюваність тощо.

Структурно інтелектуальний капітал виступає інтегральним поєднанням

людського (система дієвих компетенцій працівників – знання, навички, досвід), структурного (результат творчої праці, інтелектуальний продукт, втілені в різноманітних нематеріальних активах підприємства), клієнтського (бренди, фірмове найменування, ділова репутація, наявність постійних покупців, наявність “своїх” людей в організаціях-партнерах) та соціального (зв’язки між людьми та залежні від них норми довіри та поведінки, які створюють механізм соціальної взаємодії) капіталів. Ці елементи інтелектуального капіталу можуть існувати окремо, але лише при їх поєднанні буде спрацьовувати синергетичний ефект, коли вплив сукупності переважає вплив кожної компоненти, що входить до сукупності як частки суми. Його можна позначити формулою “ $2+2=5$ ”.

Ланцюг “інтелектуальний капітал – інновації – конкурентні переваги” стає ланцюгом, який визначатиме характер (зміст) економічних процесів та забезпечуватиме соціально-економічний прогрес в умовах глобалізації.

Формоутворюючим елементом інтелектуального капіталу є людський капітал. Лише людина за своєю природою здатна знаходити, організовувати, зберігати та передавати інформацію, аналізуючи та систематизуючи останню, створювати нові знання. Нове знання, створене людським інтелектом, на всіх історичних етапах розвитку суспільства, було і завжди залишатиметься визначальним чинником прогресу. Нині економічний розвиток усе більш залежить від креативної унікальності суб’єкта, розумова діяльність якого веде до накопичення знань у соціумі.

Процес перероблення, певного усвідомлення й передавання інформації стає дієвим фактором життєдіяльності і породжує знання, які адекватно віддзеркалюють дійсність у мисленні людини. В інформаційну еру знання є найважливішим інструментом, знаряддям і предметом праці. Засвоєні і закріплені у людському інтелекті знання, уміння та навички стають підґрунтям розвитку особистості як суб’єкта прогресивних перетворень [6, с. 154].

З вищезазначеного слідує, що знання є основним елементом нової цінності. Вони дозволяють генерувати безперервний потік нововведень, який відповідає мінливим динамічним потребам, а досить часто і формує ці потреби. Знання, як субстанція, лише тоді має значення в економічному сенсі, коли воно реалізується у формі інновацій. Продукування інновацій, у свою чергу, залежить від здатності людини застосовувати нове знання до конкретних виробничих завдань [5, с. 11].

Діяльність із виробництва, поширення і використання знань у сучасній економіці відіграє як ніколи важливу роль, визначає її істотні риси і темпи розвитку. Суспільний розвиток дедалі більше залежить не від матеріальних факторів виробництва, а від здатності індивіда здобувати й застосовувати нові знання, які стають не тільки важливим ресурсом, а й вирішальним фактором виробництва. Вони утворюють фундамент формування та зростання людського капіталу [6, с. 155].

Для забезпечення переходу суспільства від економічної спрямованості до інноваційної потрібно створити відповідні умови для управління виробництвом, поширенням та споживанням знань. Досягти поставленої мети можна лише на основі спільності інтересів економічних суб’єктів, на основі їх взаємодії, тобто в умовах соціального партнерства. Для цього потрібно:

– забезпечити прагнення працівника до самовдосконалення (у стратегії “Європа-

2020: стратегії розумного, стійкого та всеохоплюючого зростання” ставиться за мету скорочення кількості людей, які мають ризик перейти у категорію “за межею бідності” на 20 млн.);

– стимулювання населення до здобуття вищої освіти всіх спеціальностей (відповідно до Стратегії не менше 40 % молоді повинні мати вищу освіту [1, с. 7]);

– створити умови для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій;

– збільшити частку вкладень в науку, освіту та розвиток особистості у структурі ВВП (однією з головних цілей Стратегії є вимога інвестування у дослідження та розробки 3 % ВВП [1, с. 7];

– забезпечити соціальну відповідальність науки й освіти, а також її тісний зв'язок із виробництвом;

– створення умов та інститутів для генерування знань та їх обміну з іншими структурами (віртуальні бібліотеки);

– створити інституціональне забезпечення для захисту інтелектуальної власності;

– стимулювати винахідницьку активність;

– сприяти формуванню підприємницької культури.

Не можна однозначно виділити економічного суб'єкта, від якого найбільше буде залежати інноваційний розвиток. Велика роль у цьому процесі належить державі, інноваційний розвиток має бути одним з напрямів її політики. Як зазначив Микола Паладій: “Усе більше в нашому суспільстві утверджується розуміння того, що саме інтелект і знання є дійсним капіталом нації. Нині сприяння ефективному використанню досягнень творчих особистостей – учених, новаторів, винахідників – людей, здатних генерувати нові ідеї та втілювати їх в реальні технології, продукцію, – є одним з найважливіших напрямів державної політики” [10].

Основним засобом формування ідей та креативності у працівників є створення умов для вільної та творчої атмосфери на підприємстві у межах існуючого правового поля у галузі інтелектуальної власності як основи для розвитку кадрового потенціалу підприємства [10].

При цьому, громадяни також можуть суттєво вплинути на інноваційний та соціально-економічний розвиток країни. Так, у “Декларації Принципів” (документ, який прийняли на першому Всесвітньому Саміті з питань інформаційного суспільства 12 грудня 2003 р. у Женеві) зазначається, що особи, громади та народи зможуть сприяти своєму стійкому розвитку та підвищити свій рівень життя через створення, використання й обміну інформацією та знаннями [11, с. 324]. У забезпеченні інноваційно-спрямованого розвитку економіки країни індивідуальний характер інтелектуальних здібностей та сприйняття призводить до вирішальної ролі соціальних зв'язків та міжособистісної взаємодії [4, с. 150]. Тобто обмін знаннями (їх поширення) можливий за допомогою соціальних зв'язків (соціального капіталу), інформаційно-комунікаційних технологій (структурний капітал) та певних каналів інформації (клієнтського капіталу).

Висновки. Інтелектуальний капітал у єдності своїх складових перетворюється на головний виробничий ресурс [5, с. 7], тобто головним джерелом добробуту починають виступати не природні ресурси, а творіння розуму. Але, зауважимо, що з появою інтелектуального капіталу значення інших ресурсів у інноваційному розвитку та

забезпеченні економічного зростання не нівелюється, а, навпаки, зростає. Для отримання ефекту від нематеріальних ресурсів потрібне підґрунтя матеріальних. При поєднанні інтелектуальних ресурсів з природними проявляється синергетичний ефект.

Ланцюг “інтелектуальний капітал – інновації – конкурентні переваги” – є ланцюгом, який визначатиме характер (зміст) економічних процесів та забезпечуватиме соціально-економічний прогрес в умовах глобалізації.

Формування у свідомості якомога більшої частки громадян та інститутів суспільства переконання, що саме знання, інтелект, інноваційна діяльність є ключем до набуття конкурентних переваг, стійкого розвитку та добробуту; теоретичне та практичне обґрунтування створення необхідних умов для їх створення, поширення та використання постає найважливішою суспільною функцією науковців. Але при цьому потрібно враховувати загальносвітові зміни, глобалізаційні процеси та характер “економіки знань”.

Використані джерела:

1. EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, 3.3.2010 COM(2010) 2020. – 37 p.
2. The Global Competitiveness Report 2011–2012. World Economic Forum. – Geneva, 2011. – 544 p.
3. В Україні, незважаючи на кризу, можна заробляти на інтелекті [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.human-rights.unian.net.
4. *Денисенко П. А.* Інтелектуальна складова соціального капіталу в контексті сталого розвитку // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2011. – № 2. – С. 146-153.
5. *Жарінова А. Г.* Інформація, знання і креативність як основні ресурси інтелектуального капіталу // Актуальні проблеми економіки. – № 10(112). – 2010. – С. 6-11.
6. Інноваційна діяльність: стимули та перешкоди : монографія / І. Л. Петрова, Т. І. Шпильова, Н. П. Сисоліна / за наук. ред. проф. І. Л. Петрової. – К. : Дорадо, 2010. – 320 с.
7. Інноваційна складова в структурі макроекономічних індикаторів економічного розвитку [Текст] : монографія / Т. А. Васильєва. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 118 с.
8. *Климко С. Г., Пригода В. М., Сизоненко В. О.* Людський капітал: світовий досвід і Україна. – К. : Основа, 2006. – 224 с.
9. *Колот А. М.* Інноваційна праця, інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань // Економічна теорія. – 2007. – № 2. – С. 3-13.
10. *Лук'янихін В., Лук'янихіна О.* Інтелектуальна власність як основа розвитку кадрового потенціалу персоналу в системі управління організаційними змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/21427/1/3.pdf>
11. Формування інноваційної моделі розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/Jalilo2005/04-jalilo.pdf>

Кохно Д. А. Интеллектуальный капитал как основной фактор инновационного развития.

В статье рассматривается интеллектуальный капитал как основной фактор конкурентоспособности стран в условиях глобализации, обосновывается новая роль интеллектуального капитала как двигателя инновационного развития.

Ключевые слова: *знания, экономика знаний, инновации, инновационное развитие, интеллектуальный капитал, конкурентоспособность.*

Kokhno D. Intellectual capital as a fundamental factor of innovation.

The article deals with intellectual capital as a key factor in competitiveness in a globalized world, justified by the new role of intellectual capital as an engine for innovation development.

Keywords: *knowledge, knowledge-based economy, innovation, innovation development, intellectual capital, competitiveness.*

Бицюра Ю. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ ТА ЇХНІ МОЖЛИВОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Проаналізовано сучасний стан інноваційної активності акціонерних товариств в Україні. Обґрунтовано провідну роль у формуванні інноваційної моделі розвитку економіки України суб'єктів акціонерної власності. Визначено можливості акціонерних товариств у забезпеченні сталого економічного зростання.

Ключові слова: *акціонерні товариства, інновації, інноваційна активність акціонерних товариств, стає економічне зростання.*

Світовий досвід показує, що розв'язання завдання забезпечення сталого економічного зростання (СЕЗ) можливе на основі інноваційної моделі розвитку економіки, яка передбачає докорінну перебудову технологічного способу виробництва. Найбільший потенціал у формуванні інноваційної моделі розвитку економіки мають великі акціонерні товариства (АТ), що створюють наукоємну продукцію і сприяють підвищенню технологічного рівня підприємств, впровадженню прогресивних наукових і технологічних досягнень.

Й. Шумпетер розкрив роль великих корпорацій як основного суб'єкта інноваційної діяльності в ринковій економіці [1, с. 281-283]. У розвинених країнах світу інноваційна діяльність забезпечує стає якісне економічне зростання, підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможність національної економіки, що разом дає змогу запровадити високі соціальні стандарти для населення. За світовими даними, в розвинутих країнах світу технологічні інновації забезпечують майже 50% ефективності ринкової економіки та до 80% приросту ВВП. Можна стверджувати, що саме ступінь розвитку і динамізм інноваційно-інвестиційних процесів формують у сучасних умовах стратегічну основу сталого економічного розвитку [2, с. 4].

Підвищення конкурентоспроможності та прискорення соціально-економічного розвитку в постіндустріальну епоху, передусім, пов'язане з інноваціями [3, с. 356]. Вчені, серед яких Б. Є. Кваснюк, С. І. Киреев, М. Я. Меламед, Т. В. Голікова та інші зазначають, що у ХХІ сторіччі відбувається всезагальне перетворення інновацій на основне джерело економічного зростання як підприємств, регіонів так і національної економіки в цілому [3, с. 368]. Сьогодні загально визнано, що рівень і якість економічного зростання визначаються наявністю людського капіталу й ефективністю його відтворення, а також якістю існуючої інноваційної системи.

Теоретичні засади дослідження впливу акціонерних товариств на забезпечення